

SON DÖNEM BEKTAŞI ŞAİRLERİNDEN GAZİANTEPLİ HAMDİ BABA

Halil İbrahim YAKAR*

ÖZET

Bu araştırma, XIX.yüzyılda Gazi Antep'te yetişen ve bugüne kadar hakkında bilimsel bir çalışma yapılmayan mutasavvıf şâir Hamdi Baba ve Divanı hakkındadır. Çalışmada önce şairin hayatı ortaya konulmuş, sonra Divân'ın şekil ve üslup özellikleri incelenmiştir. Şairin duygu ve düşüncelerini ifade ettiği şiirlerinden örnekler, önemli unsurları notlandırılarak verilmiştir. Alevî-Bektaşî zümresine ait bir şair olduğu için şiirlerinde bu tarikatın izlerini derinden görmek mümkündür. Şiirlerinin içeriği son dönem Alevî-Bektaşî edebiyatı içinde dikkate değer bir önem taşıyan Hamdi Baba, diğer tekke şairlerinde olduğu gibi, sanat endişesi gütmemiş, samîmî bir dil kullanmıştır.

ABSTRACT

This study is about sofist poet M.Hamdi Baba and his Divan. He lived in Gaziantep in the XIX. century and no significant scientific research has been made about him. In the current study, in the first part his life and structural and stylistic properties of his Divan are examined. Examples of his poems in which he expresses his feelings and thoughts were given by referring the content of the poems. Since Hamdi Baba belongs to Alevî-Bektashi community, it is possible to see the deep effects of this community in his poems. Unlike other poets, since he had no artistic he had written his poems using understandable and language style. The content of his poems has noticable importance in the last-period Alevî-Bektaşî literature.

Anahtar Kelimeler: Hamdi Baba, Bektaşî, Tekke Edebiyatı, Gaziantep

Key Words: Hamdi Baba, Bektashi, Tekke Literature, Gaziantep

SON DÖNEM BEKTAŞI ŞAİRLERİNDEN GAZİANTEPLİ HAMDİ BABA

Halil İbrahim YAKAR*

Yerleşim birimleri coğrafi konumlarının da etkisiyle bağlı olduğu siyasî birliğin ve uygarlığın ona olan ihtiyacı nispetinde önem kazanırlar. Gaziantep eski dönemlerden beri bulunduğu stratejik konumu itibariyle siyasî, iktisadî ve ticarî açıdan önemli bir merkez olma özelliğine sahiptir. Bu özelliklerin yanı sıra şehir, bilimsel ve kültürel zenginliğinden dolayı eski kaynaklarda *Küçük Buhara* (Darkot ve Dağlıoğlu, 1970: 66) diye anılmış ve Osmanlı kültür coğrafyası içinde göz ardı edilemeyecek bir konuma sahip olmuştur¹.

Hayatı

Halk arasında *Kara Fakı* olarak tanınan Muhammet Hamdi Baba, XIX.yüzyılda Gaziantep'te, yetişmiş Alevî-Bektaşî meşrepli bir tekke şairidir. Divanı'nın ilk ve son sayfasında düşülen kayda göre M.1845/R.1261 tarihinde Antep'te doğmuştur. Saçaklı (Güzelbey, 1990:77) diye bilinen Muhammet Efendi'nin mahdumu Süleyman Hocoğlu Molla Mehmet'in oğludur. Rıfâî Tarikatına bağlı olmakla beraber Bektaşî erenlerinden İlhamî Baba'dan nasiplidir (Güzelbey, 1990:123).

M.1906/H.1324 tarihine kadar 23 yıl İstanbul Merdivenköy Şahkulu Sultan Bektaşî Tekkesi'nin şeyhliğini yapan Mehmet Ali Hilmi Dede baba'nın (Temren, 1995:274) müritlerinden Hacı Mehmet İlhamî Baba, M.1895/R.1311 yılında (Güzelbey 1964:169) Kербela'yı ziyarete giderken Antep'e uğramış ve belli bir müddet burada kalmıştır². İlhamî Baba ile Hamdi Baba, Antep eşrafından H. Ali Rıza Efendi'nin evinde felsefî ve ilmî tartışmalar yapmışlar, İlhamî Baba'nın üstünlüğünü kabul eden Hamdi Baba, onun elini öpmüş, Rıfâîliği bırakıp Bektaşî olmuştur.

Gaziantep'te, yıkılan Küçük Tabakhane Camii (Şahiner, 1995:23) yakınındaki Kâdirî Tekkesi'nin son şeyhlerinden biri olan Hamdi Baba, gündüzleri mazı değirmeni çekmek, geceleri ise bekçilik yapmak suretiyle geçimini sağlamış (Güçyetmez, 1962:5) ve hayatını idame ettirmiştir. Zamanında Maraş'tan Antep'e gelen ve altıncı kuşaktan Hamdi Baba'nın dedesi olan Saçaklı Muhammet Efendi'nin vazife yapmaya başladığı Bostancı Camii imamlığı, kuşaktan kuşağa geçerek Hamdi Baba'nın ölümüne kadar devam etmiştir. Askerliğini mülâzım-ı sani olarak yapan Hamdi Baba 93 harbinde Ruslar'a esir düşmüş, daha sonra Mısır'a gitmiş ve belli bir süre orada yaşamıştır³. M.1908/R.10 Şubat 1324 Salı; H.1 Sefer 1327'de 63 yaşında Antep'te vefat etmiştir.

Bektaşî tarikatına göre mürşit olan kişiye *Baba* denir (Sezgin, 1990: 222). Bunlardan bazıları Halife Baba'dır, hepsinin rûhânî babası ise Dedebaba'dır (Noyan,1985:57)⁴. Hamdi Baba'nın adındaki Baba sıfatı da Bektaşî erkânındaki bu hiyerarşi ile ilgilidir.

Hamdi Baba uzun boylu, uzun sakallı, iri vücutlu bir yapıda olup; başına külahlı yeşil sarık takar, vücuduna yelek üzerine fermana, ayağına da yaz kış şalvar giyermiş (Yener,1934:116). Halk arasında meşhur olan "*Kara Fakı'ya yazdırdık anber (daha) beter azdırdık*" sözünün muhâtabı olan kişi, şairimiz Hamdi Babadır⁵. Şiirlerinde Hamdî mahlasını kullanmıştır.

Divan'ı

Hamdi Baba'nın elimizde bulunan müellif hattı Divan'ı 143 sayfa olup kahverengi deri ciltlidir. Ebadı 20.04-13.00 (iç ebat 16.09-7.08) mm.dir. İç ebatlar Divan'ın tümü için geçerli değildir Kimi sayfalar hem enine hem boyuna değişiklik göstermektedir. İlk sayfada üç tane Muhammet Hamdi yazılı mühür basılıdır. Yine ilk sayfada oğlu Hüseyin Cemal tarafından yazılan vefat ve ölüm tarihleri vardır⁶.

Hüseyin Cemal ve Mehmet Ali adında iki oğlu olan Hamdi Baba'nın, Divan'ını iki nüsha olarak düzenlediğini ve oğullarına birer tane hediye ettiğini bize torunu H.Cemal Karaata bildirmiştir. Elimizde bulunan Divan'ın muhtelif yerlerinde geçen "Öbür divançede yok." ibaresi bilgilerin doğruluğunu teyit etmektedir.

Divanda toplam 151 şiir mevcuttur. Bazı şiirlerin üzeri çizilmiştir. Diğer şiirler siyah mürekkeple yazıldığı halde, üzeri çizilen şiirler mavi mürekkeple ve farklı yazı karakterleriyle yazılmıştır. Şiirlerin büyük bölümü rik'a ile yazılmışsa da ara ara nesih karakterli harfler de mevcuttur. Arap alfabesinin her harfinden şiirleri mevcut olan şairimiz, şiirlerinin büyük çoğunluğunu aruz vezniyle yazmış, sayıları 10'u bulan nefeslerinde ise hece veznini tercih etmiştir.

Dil ve Üslûp Özellikleri:

XVII. asırdan itibaren saz şairleri ve tekke mensubu şairler, klâsik şairlere benzemek ve onlardan geri kalmamak gayretiyle, sahip oldukları Klâsik edebiyat kültürüyle aruz vezninin nispeten kolay olan bahirlerini tercih etmişler; bazı klâsik nazım şekillerini kullanmağa başlamışlar, klâsik şiire ait mefhumlara manzumelerinde yer vermeye başlamışlardır (Köprülü, 1999:173). Mutasavvıf şairler tasavvufun gösterdiği hedeflere ulaşmak için şiiri bir vasıta olarak gördüklerinden, bu şairlerin sanat endişesi çoğu zaman ikinci planda kalmış, gönüllerindeki ilahi duygu ve düşünceleri olduğu gibi terennüm etmekte bir sakınca görmemişlerdir (Türer, 1988:18). Pek çok sûfî gibi Hamdi Baba da duygu ve düşüncelerini şiirlerle ifade etmiştir. Bundan dolayı şiirlerinin çoğu hikemî tarzda olup eğitici ve öğretici nitelikteki özellikler daha ağır basmaktadır. Sade dille ve herkesin anlayabileceği tarzda yazdığı manzûmelerinde sanat endişesine rastlanmaz. Tekke şiirinin diğer temsilcileri gibi aruz özentisinden uzaktır.

Şiirlerinde Türkçe kelimelere daha fazla ağırlık vermiş, mümkün olduğu kadar Arapça ve Farsça kelimeler kullanmamaya özen göstermiştir. Bir çok şiirinde, vezin kusurları ve kafiye uyumsuzlukları görülmektedir. Bu durumu, geleneğin umûmî tavrının yanı sıra onun

şairlik kabiliyeti ile de izah etmek gerekir. Nitekim kendisi de bunu açık yüreklilikle dile getirmektedir⁷:

Ben mu‘tekif-i Hamdî gibi râh-ı Hüdâda
İlhâm-ı Hakîñ hâkideri bir fukarâdır

G.45/7

Amma hüner izhâr edemez ber-şu‘arâdır
Sen bilsen ânîñ hâlini kim niçe safâdır

G.45/8

Tekke şairleri ‘fikirî unsur’ ile ‘dînî vecd’i bir araya getirerek ön plâna çıkardıkları için, Divan ve Halk şairlerinde az görülen bir muhteva bütünlüğü ve kitle iletişimi temin etmişlerdir. Bu bakımdan tekke şairlerinin birleştirici rolü her dönemde ortaya çıkmıştır. Bu şairler dînî muhtevada Hz. Peygamber’in “Ben size güzel ahlakı tamamlamak için gönderildim.” hadisinin ihtiva ettiği anlam çerçevesinde insanlara nefis terbiyesinin ip uçlarını vermişlerdir (Güzel, 1989:265). Şiirlerini Klâsik edebiyatın özellikleri etrafında tasavvufla yoğurarak sunan Hamdi Baba, genellikle hikemî tarafı ile karşımıza çıkarken öğüt verici tarzdaki düşüncelerini de tasavvuf bilgileriyle mezcederek dile getirir. Tasavvufî duygu ve düşüncelerini terennüm ettiği şiirlerinde, özellikle “ilâhî aşk, vahdet-i vücud, insan ve insanın değeri, dünya ve dünyanın faniliği, nefis ve nefis terbiyesi, ahlak, vuslat, hasret, muhabbet, Hz.Peygamber, Hz. Ali, âl-i abâ, ehl-i beyt ve on iki imam sevgisi” gibi temalara bolca yer verir. Klâsik edebiyatın mazmun ve mefhumlarını ise tasavvufî anlam sınırları dahilinde kullanmaya gayret eder. Zirâ o, -gelenekle tam bir uyum halinde- şairlik kudretini, Tanrı’nın kendisine bahşettiği İlâhî aşk ateşine borçlu olduğunu düşünmektedir:

Muhabbet âteşi Hamdî düşelden tâ derûnuma
Olur feyz-i ilahîden benim bu nazmıma bâ‘is

G.20/7

Nazım Şekilleri ve Türleri:

Divan’da *tevhit*, *münacat*, *mersiye*, *nasihatname* türlerinde şiirler görülmekle beraber Hamdi Baba şiirlerini genellikle *ilâhî* türünde yazmıştır. Bu ilahilerde ortak bir duyuş ve söyleyiş vardır. Dînî-tasavvufî ruhun hakim olduğu bu şiirlerde ilâhî aşk, coşkun bir şekilde ve ulvî bir heyecanla dile getirilmiştir. Gerçek bildiği, gönülden inandığı düşünceleri, ilâhîlerinde içtenlikle ifade ederken insanlara çeşitli öğütler vermeyi de ihmal etmez.

Sofiyane gazel işlemek Tekke şiirinin en belirgin özelliklerinin başında geldiği için bir Tekke şairi olan Hamdi Baba’nın da, tasavvufî öğelerle dolu Divanı’nda en çok işlediği nazım şekli gazeldir. Divanda 126 gazel, 1 Mesnevi, 1 Murabba, 3 Muhammes, 6 Müseddes ile Niyazi-i Mısırî’nin gazellerine yazılmış 1 Tahmis (Erdoğan, 1998: G.123) 1 Terbi vardır⁸.

İlâhînin Bektaşî geleneğindeki karşılığı olan nefesler; önceleri hece vezni ile ve koşma tarzında düzenlenirken sonradan aruzla ve gazel formunda da yazılmıştır. Nefesler hecenin 7’li, 8’li ve 11’li ölçüsüyle yazılırlar. Divanda her üç ölçüyle de yazılmış 10 nefesin yanında 2 tane de 5+5 hece ölçüsüyle yazılmış örnek vardır.

Divan’daki nazım türlerini bazı şiirlerin dışında tam olarak belirlemek mümkün değildir. Hz. Ali, Ehl-i Beyt ve 12 imam hakkında yazılan methiye ve mersiyeler tür olarak açık açık kendini gösterirken bazı şiirlerde değişik türdeki öğeler bir arada bulunabilmektedir.

Divan Edebiyatı’nda mersiyelerin Terkib-bend şeklinde yazılması bir gelenek (Dilçin, 1997:259) olmasına karşın, Hamdi Baba’nın Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin için kaleme aldığı aşağıdaki mersiye müseddes-i mütekerrir şeklinde yazılmıştır.

Bunlarıñ muhtâcıdır añla kamû bahr ile ber

Değme giysün mürtezâyîler serine tâc-ı zer
Bunlarıñ envârınıñ müştâkıdır şems ü kamer
Fehmi mümkün mi bu sırrıñ añlaya her kör ger
Âh Hüseyin-i teşne-dil oldu esîr-i ğark-ı hûn
Vâh Hasan ibn-i ‘Ali *innâ ileyhi râci‘ün*

M.M.113/III

Münacat türünde yazılan aşağıdaki şiirde, Hamdi Baba kendisini insan olarak yarattığı için Allah’a hamd eder, her zaman kendine yardım etmesi için Allah’a yalvarır, nefes aldığı sürece Allah’tan aşk diler, varlığını mahveyleyip sivadan uzak kalması için Tanrı’ya yakarır.

Hamdülillâh bizi insân eyledi Bârî Hüdâ
Şâniyâ şükrüm bu olsun ‘aşka ettik iktidâ

G.3

İsterim senden Hüdâyâ eyle tevfiķiñ refîk
Her nefesde bizleri ‘aşkıñdan etmegil cüdâ

Cürm-i lâyuhsa ile basdık kadem hem râhiña
‘Afv kıl cümle günâhım evveli hem intihâ

‘Aşk ile mahvet vücûdum varlığıñla hayy olam
Hubb-ı Ahmed ‘aşkına sen koyma bende mâsivâ

‘Arz olundı ol emânet cümle eşyâya tamâm
Kılmadı hergiz temennâ hamline arz u semâ

Varlığım mahveyleyüp göñlüm sivâdan al hakîm
Zâlim ü câhilden etme bizleri sen Rabbenâ

Tekke Edebiyatında şiihlere heyecan katmak amacıyla mısra başlarında kullanılan *tekrir* (Güzel, 1989:342) Hamdi Baba’nın şiirlerinde de görülür.

Muhibb-i hânedân-ı ehl-i beyt-i Mustafâyım ben
Muhibb-i mü’minîn-i ümmehât-ı Mürtazâyım ben

Muhibb-i nûr-ı vâhidle münevver pür-cilâyım ben
Muhibb-i Fahr-i ‘Âlem mahrem-i fakr ü fenâyım ben

Muhibb-i vâris-i ‘ilm-i nebîye *sırr-ı bâyım* ben
Muhibb-i mebdê’-i sırr-ı velâyet-mültecâyım ben

Kafiye ve Vezin

Hamdi Baba kafiye konusunda birçok Tekke şairi gibi serbest hareket etmiş, genelde kulak kafiyesi kullanmıştır. Kafiyeyi ses benzerliği olarak düşünmüş bazen kulağa hoş gelen benzer seslerle de kafiye yapmıştır. Aynı türden ve aynı dilden kelimelerin kafiyelenmesi gibi, divan şairlerinin uymak zorunda kaldıkları kuralları pek gözetmemiştir. Genelde tam ve zengin kafiyeyi tercih etmiş, şiir içinde kafiyeli kelimelerin aynı anlamda tekrarlanmasına zaman zaman başvurmuştur. Arapça ve Farsça kökenli kelimeleri kafiyeli kullandığı gibi bu tür kelimelerle Türkçe kelime ve ekleri de benzer sesli olmak kaydıyla kafiye yapmıştır.

Divanda, kelimelerin kafiyelenişinde yer yer bozukluklar göze çarpar. Arapça ya da Farsça kelimelerden yapılmış kafiyelere Türkçe her cins kelime kafiye olarak girer. Kafiyeyi meydana getiren kelimelerin aynı cinsten olmasına, kafiye isim ise, isim, sıfat ise sıfat ve fiil ise fiil olma zorunluluğuna Hamdi Baba pek riayet etmez.

Rediflerin aynı tür ve fonksiyonda olan eklerle yapılması gerekirken bazen, ses benzerliği yeterli görülerek, bu kurala uyulmadığı görülmektedir. Özellikle, rediflerin kullanıldığı şiirlerde kafiyeler rediflerden daha önce geldiği için kafiyeler arası birlik sağlanamamış ve haliyle kafiyeler bozulmuştur.

Hamdi Baba mutasavvıf şairlerin birçoğu gibi hem aruz hem de heceyle şiirler yazmıştır. Çoğu Tekke şairi gibi Hamdi Baba da aruzda pek başarı sağlayamamış, aruzun değişik kalıplarına heves etmeyerek genelde remel ve hezec bahrinin kalıplarını kullanmıştır. Bu kalıplar hem âhengi hem de kullanımının kolaylığı nedeniyle tercih edilmiş olmalıdır. En çok kullandığı vezinler: Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün; Mefâilün Mefâilün Feülün; Mefâilün Mefâilün Mefâilün Mefâilün; Mefülü Mefâilü Mefâilü Feülün

Divan'ın Muhteva Özellikleri

Şiirlerinde tasavvufî duygu ve düşüncelerin dışında başka konulara yer vermeyen Hamdi Baba'nın, ilahî aşkın hedef gösterdiği gayeye ulaşmak için nefsin geçireceği merhaleleri izaha çalışan bir yapısı vardır⁹.

Ahlâkçı ve dindar bir düşünce sistemi olan tasavvuf, İslâm dünyasının tarih bakımından ilk fikir akımıdır. Mutasavvıfların kanaatlerine göre tasavvufun menşei Kur'an'a kadar çıkmaktadır. İslâmiyetin umûmî telakkîsi de tasavvuf anlayışına çok uygun düşmektedir; yani mutlak güç karşısındaki teslimiyeti ifade eder. Tasavvuf anlayışı, baştan sona edebi anlatmaya çalışır. Ana hedef kötü huyları terk edip güzel huylar edinmek; herkesin yükünü çekmek, kimseye yük olmamaktır; temiz bir kalp ve pak bir gönül sahibi olmaktır. Nefsinden fani, Hak ile baki olmak tasavvufta temel unsurdur. Tasavvuf, dünya zevklerini bir tarafa bırakarak Allah'a sığınmak, İslâm'ın emir ve nehiyelerine titizlik gösterip Allah rızasını kazanmaktır.

Tasavvuf edebiyatında her sözün ayrı bir anlamı, her ismin başka bir yeri, her ifadenin farklı bir yorumu mevcuttur (Çavuşoğlu, 1986:7). Tasavvufî şiirlere en çok Tekke edebiyatında rastlanır. 13. yüzyıldan başlayıp 20.yüzyılın başlarına kadar süren tekkelerde (Bilgin, 1995:69) türlü tarikatlara bağlı Tekke şairleri tasavvufî duygu ve düşüncelerini şiirlerinde işlemişlerdir. Hamdi Baba'nın her şiiri ya doğrudan ya da dolaylı olarak tasavvufla ilgilidir.

Gel ikilik zulmetinden çık vüçüduñ sâfi kıl
Sen seni terk etmeyince bulamazsıñ hiç necât

G.16/2

Sen seni çıkar aradan varlığıñ mahveyle kim
Remz râzından gelip de keşf ola hep vâridât

G.16/2

Kaynağını tasavvuftan alan Tekke şiirinde, gerçek varlığın bir olduğu bunun da Hakk'ın varlığından ibaret bulunduğu, Hak ve onun tecellilerinden başka hiçbir şeyin hakikî bir varlık olmadığı (Uludağ, 1991: 507) anlamına gelen vahdet-i vücud temî, diğer Tekke şairlerinde olduğu gibi Hamdi Baba'nın da çok sık işlediği konuların başında gelmektedir. Aşağıdaki şiir de, Allah'ın varlık nurunun insanda toplandığını, kâinattaki her eşyada Allah'ın tecellisi olduğunu anlatmaktadır:

Cümle envâr-ı hüviyyet sendedir bak tâlibâ
Sırr-ı eşyâya nazar kıl görünen vech-i Hüdâ

G.7/1

Hamdi Baba da diğ er vahdet-i vücûd şairleri gibi bütün alemin insanda var olduğunu dile getirir:

Sendedir deryâ-yı vahdet teşne-dil gezme yürü
Bil vücûduñ varını kim içesin âb-ı zülâl
G.100/5

Bir nazar kıl bahr-i zâtıñ dem-be-dem emvâcına
Devr-i dâ'imdir tecellî üzre her ân kâinât
G.17/6

Rûy-ı vahdet bunca kesretten cemâlin gösterir
Kıl nazar gör Hamdiyâ mir'ât olupdur ş eş cihât

Mensuplarını, Allah'ı gerçek anlamda tanımaya, Allah'a erdirmeyi hesaplayan tarikatların gayesi insanda nefsi öldürüp, ruhun saltanatını kurmak veya hakikati buldurmaktır. Tarikatlar arasında bir husumet söz konusu değildir. Bir tarikata bağlı iken, başka bir tarikat büyüğünden ders almaya, onun yanında seyr ü sülûkte daha ileri bir merhaleye ulaşmaya gidilebilir (Bilgin, 1996: 898). Hamdi Baba Rıfâî tarikatına bağlı olmakla beraber Bektaşîi erenlerinden İlhâmî Baba'dan nasip almıştır (Güzelbey, 1990:123). Rıfâîliğin, Bektaşîliğ e benzemesi sebebiyle her Rıfâî şeyhinin tacının altından, bir Bektaşî şeyhinin tacı çıktığı söylenmektedir (Kara, 1986:133).

Gel tarikat 'ilminiñ esrârına et sür'ati
Ref' edip göñlüñ hicâbın yâre eyle iltimâs
G.69/2

İçüp pîr-i mugâniñ cür'asın mest-i müdâm olduk
Ferâgat kûşesin dutduk bu yüzden feth-i bâb ettik
G.96/2

Tasavvufî hiyerarşide sûfiler 7'ye ayrılır. Tâlibân, mürit, sâlik, sâir, tâhir, vâsıl ve kutb. Kutb en yüksek makamdır (Levent, 1984: 32). Tâlib tarikata yeni giren kişilere verilen addır. Bektaşî tarikatına göre talip olan kişi erenler meydanında telkin ve denemelerden geçirildikten sonra dergâha kabul edilir (Ülken, 1995:157). Hamdi Baba'nın şiirlerinde tâlibin uyacağı esaslar, yapması gerekenler hikemî tarzda anlatılarak, tâlip nezdinde insanlara öğüt vermeye çalışılmıştır:

Tâlibâ vuslat dilerseñ evvelâ sen oku yaz
Râh-ı Ahmet çâkeri ol râh-ı Hak etme dırâz
G.58/1

Râgib ol ki cân u dilden sen Muhammed şehrine
Kıl tazarru' bâb-ı Haydar'dan edegör çok niyâz
G.58/2

Dünyaya rağbet etmeyen, dünya hazlarına karşı kayıtsız kalan anlamına gelen zâhid, (Onay,1993:443) tasavvufta, ham sofu, ham ruhlu, dinin özünden habersiz şekilci insan olarak tanımlanmaktadır. Hamdi'nin şiirlerinde dış görünüş e önem veren ve cenneti arzulayan zâhid tipi sıkça kullanılır:

Fenâ mülkini ta'mir eylemekten fârig ol zâhid
Bu 'ilm ü zühd ü takvâya dayanup kalma ey zâhid
G.31

Çalış hem zikr-i tevhîde bilegör kendi nefsiñi
Buyurdu Hak resûlü *men 'arefe nefseh ey zâhid*

Muhibb-i hânedânîñ çakeri ol cân ile dilden
Sevenler âl-i Ahmedi bulur hayât ey zâhid

Mutasavvîf ve Hak aşıkları, *vâiz* sözüyle dinin özünden habersiz kalıp, sırf dışla uğraşan ham ruhlu ve şekilperest hocaları kastederler. *Vâiz* redifli aşağıdaki şiirde Hamdi Baba, aynı, zahitlere yüklendiği gibi vaizlere de çatar:

Hurûfuñ fasl-ı bâbından açincak sen hemân vâ'iz
Derûnuna haset doldu bu pendime inân vâ'iz

G.79

Çıkıp kürsi üzerinde bütün mahlukı zemm ittiñ
Nasîhat eyledim sanma zimâm olduñ amân vâ'iz

Eğer nushın müessirse güzelce kendiñe nush et
Kabûl et nutkumu ey cân demez Hakkı bilen vâ'iz

Hikem; tefekkür ve hikmete yönelik öğüt veren, âyet ve hadisleri hakimâne bir biçimde anlatan, Ahlâkî ve tasavvufî kavramları nasihat verici bir tarzda işleyen şiirlere verilen addır (Yorulmaz, 1996:12). Tekke şairleri anlatmak istedikleri veya vermeyi amaçladıkları mesajları halkın anlayacağı sade bir dille ifade ederler. Hikemî şiirin içinde bulunan nasihat verme üslubunu sıkça kullanırlar. Emir kipinde kullanılan bu öğütlere geçmeden önce “gel, ey gönül, ey can” gibi hitaplarla söze başlanır.

Hamdi Baba'nın şiirlerinin çok büyük kısmını hikemî tarzdaki şiirler oluşturur. Taliplerin nezdinde dile getirdiği duygularında insanlara seslenerek onların faziletli, erdemli olmalarını isteyerek sosyal yaşantıda insanı insan yapan etmenler üzerinde durur:

Ömrünü beyhûde verme nehr içinde tâlibâ
Gevheriñ sâfin dilerseñ bahr-i bi-pâyâna kaç

G.22/5

Gel hakikat râhına yol bulmak isterseñ eger
Sâkin olma nehr içinde Hamdî-veş 'ummâna geç

G.25/7

Göñül levhini pâk eyle fenâ mülkiñ metâ'ından
Enîsini helâk eyler bu 'ifrît ejdehâdan geç

Hakîñ esrârına vâkıf olam derseñ eger Hamdî
Bekâ-yı lâ-yezâl iste bu mülk-i bî-vefâdan geç

'Ömrünü telef etme sakın dâr-ı fenâyâ
Sultân-ı cihân olsa da 'üryân iletirler

G.40/3

Bektaşîlik; H. Bektaş Veli'ye bağlı olan, onun yolundan giden, yollarının piri olarak Hacı Bektaş'ı kabul ettikleri için Bektaşî denilen zümrenin yoluna verilen isimdir. Bektaşî tarikatı İslâm dinine ve tasavvufuna dayanmaktadır (Eröz, 1977:248). Bunun en güzel örneklerini H.Bektaş'ın Makalatı'nda görmekteyiz (Çoşan :1996). Bektaşî tarikatına mensup olan Hamdi Baba'nın gerek Bektaşîlik konusunda gerekse de tasavvufa ait diğer konularda sarf ettiği sözler, bir inanmışın duygularını samimi bir şekilde dile getirmesinden ibaret olan ifadelerdir. Hamdi Baba'nın hayatı hakkında kayda değer bir durum da, kendisi Bektaşî

olmasına rağmen, beş kuşaktan kendisine kadar gelen Bostancı Camii imamlığını devam ettirmiş olmasıdır. Ne yaşantısında ne de şiirlerinde hiçbir zaman aşırılığa ve inkâra kaçmamıştır.

Râh-ı Hakka dogruca ‘azm eyleyen yoldâşiyım
Hem tarikat hem şeri‘at ehliniñ sırdâşiyım
Ehl-i beyt-i Mustafâ râhınıñ ferrâşiyım
Râh-ı Hakka ser veren merdâneler kardâşiyım
Her ne var âfâkda ey cân ben ânıñ nakkâşiyım
‘Ahdine sâbit-kadem ol ser veren Bektaşiyım

Müs.4/I

Bulmuşuz râh-ı şeri‘at içre biz bir ince yol
Eylemez idrak ifratle ânı bir ‘ukûl
Olmayınca fânî-i fillâhıñ isrine duhûl
‘Âşık-ı sâdik gerek kim râhımız ede kabûl
Her ne var âfâkda ey cân ben ânıñ nakkâşiyım
‘Ahdine sâbit kadem ol ser veren Bektaşiyım

Alevî-Bektaşî şairlerin, muhteva mihverini Hz. Ali ve Ehl-i Beyt sevgisi oluşturur. Ali’nin kişiliği, erdemliliği, ilmi ve kahramanlığı şiirlerde sıkça işlenmiştir. Hz Ali ilim noktasında Hz. Peygamberin mirasçısıdır. Hz. Peygamberin “Ben ilim şehriyim, Ali de ilim şehrinin kapısı” hadisi diğer Bektaşî şairlerinde olduğu gibi Hamdi Baba’da da karşımıza çıkar.

‘Alemin cism ü cânı şehr-i ‘ilmiñ bâbıdır
Mahzenisiñ *heletâniñ* ya ‘Aliyye’l-Mürtezâ

G.6/5

‘Ali imiş velfler pîşvâsı
Bu kemter bendeye olmuşdur rehber

G.39/7

Hz. Peygamber’in Uhud savaşında Hz. Ali’ye söylediği rivayet edilen “La fetâ illâ Ali lâ seyfe illâ Zü’l-fekar” (Ali’den başka yiğit, Zülfikar’dan başka kılıç yoktur.) hadisi, bir muhammesin tekrar mısraını oluşturur:

Kâbe-kavseyn sâyesinde şâh Nebi etdi karâr
Hak zebân-ı Mürtezâdan söyledigim her ne vâr
Sûret-i Haydardan izhâr oldu ol dem Kîrdgâr
Hem *ra’eytü Rabbi* dedi çünkim ânda şâhsüvâr
Lâ fetâ illâ ‘Ali lâ seyfe illâ zülfekâr

Muh.1/I

Hz. peygamber Ümmü Seleme’nin evinde iken, “Ey ehl-i beyt, Allah kusurlarınızı giderip sizi tertemiz yapmak ister.” (Ahzab:33) mealindeki ayet nazil olmuş bunun üzerine Hz. Peygamber; Hz. Ali’yi, Fatıma’yı, Hasan ve Hüseyin’i abâsının altına alarak “Allahım, benim ehl-i beytim işte bunlardır; bunların kusurlarını gider, kendilerini tertemiz yap.” diye dua etmiştir.Hz. Peygamberle beraber abaya bürünenler beş kişiden müteşekkil olduğu için bunlar; *âl-i abâ*, *hamse-i âl-i abâ*, *pençe-i âl-i abâ* veya sadece *âl-i abâ* diye anılmışlardır (Pakalın, 1992: 51). *Şebîr ü Şebper* ifadesi Hz. Hasan ve Hüseyin için kullanılmıştır.

Nedir penc-i ‘abâ bildiñ mi ey cân
‘Ali hem Fâtıma Şebîr ü Şebper

G.39/2

12 imam Hz. Ali ve Ehl-i Beytin geçtiği yerlerde, onlardan sonra zikredilir ve tek tek isimleri anılır. Alevî-Bektaşî kültüründe On İki İmam, velayet sahipleri sıfatıyla son derece önemli bir yer tutar. On İki İmamı¹⁰ anlatan nefesler ayinlerde özel bir dikkat ve saygı ile anılır.

Râgib ol ki cân u dilden sen Muhammed şehrine
Kıl tazarru‘ bâb-ı Haydardan edegör çok niyâz

G.58/1

Bak şebâb-ı ehl-i cennetdir Hüseyin ile Hasan
Kurret’ül-‘aynî buyurdu sâkin-i arz-ı Hicâz

Bir mürüvvet kânıdır kim şâh-ı Zeynel ‘Âbidîn
Ehl-i ‘aşkıñ cân gözüdür etme asla ihtirâz

Ma‘den-i zü’l-kibriyâ cânda Muhammed Bâkırîñ
Âl-i Ahmed gevheridir sanma ki ehl-i mecâz

Cân fedâ kılsañ n’ola kim Ca‘ferîñ her emrine
Mahrem-i ‘ilm-i hakîkat ‘ilm-i sırra ser-firâz

Kâzımî ol da ‘Ali Mûsâ Rızâ sırrına er
Seni Allâh ehl-i ‘irfândan eder mahrûm komaz

Gel Takî ol cân u dilden hem Nakî sâf evliyâ
Gevher-i bahr-i hakîkat âl-i Zehrâ ehl-i nâz

Âl-i evlâd-ı ‘abânîñ cân ile ol ‘Askeri
Bilmeyince bu gürûhı ehl-i ‘irfân olamaz

Cân fedâ kılarıdı ‘âşıklar ânîñ her râhına
Ger zuhûr etse eğer Mehdî de açsa hoşça râz

Aşağıdaki beyitte geçen *ondört masûm*, Melamilik’ten kaynaklanan bazı tarikatlarda On İki İmam’a ek olarak Hz. Muhammet ve Hz. Fatıma’nın da dahil olduğu on dört kişiye verilen isimdir. Genellikle On İki İmam soyundan gelen, henüz büluğ çağına ermeden ölen çocukların oluşturduğu topluluğa verilen addır (Fığlalı, 1991:273).

Ser-fürû kıl Hamdiyâ âl-i ‘abânîñ râhına
Dahi bundan özge ondört ma‘sumîlerdeniz

İslâm’ın ilk dört halifesini, başlıca özellikleriyle şiirlerde anmak divan şairlerimiz için bir gelenektir. Bakî, Nev’î, Nazım Efendî, Taşlıcalı Yahya Bey, Esrar Dede ve Yunus’un bu tarzda şiirleri mevcuttur (Cumbur:954). Bektaşî şairlerin şiirlerinde pek yer almayan Dört Halife’yi¹¹ Hamdi Baba, şiirlerinde zikreder ve bunlar hakkındaki düşüncelerini samimiyetle dile getirir. Nitekim Bektaşîlik’teki On İki İmam arasında isminden en çok söz edilen kişi olan İmam Cafer’in, “Ebu Bekir ve Ömer’i hayırla anmayan kimseden uzağım.” dediğini Suyûtî (Fığlalı, 1991:264) nakletmektedir.

Şer‘i redd etme şirk okın atma

Mülhidlik etme bul kemâlâtı	140/4
Sev çâr-yârı Bekr ü ‘Ömeri Zinnureyn biri et riâyâtı	140/5
‘Aliyi tanı cümleñiñ cânı Hakkın arslânı ânda bul zâtı	140/6

Alevî-Bektaşî cemaatine mensup kimselerin büyük çoğunluğu Hanefiliğin kurucusu İmam-ı Azam'ı severler ve sayarlar. Çünkü Ebu Hanife, hem on iki imamdan Cafer-i Sadık'ın talebesidir, hem de Emevî zulmüne karşı mücadele etmiştir (Bolay, 2000:150). Günümüzün ileri gelen Alevî yazarları, bu hususu açıkça ifade etmektedirler. Hamdi Baba aşağıdaki şiirde, ehl-i sünnette olduğunu, mezhebinin de Ebu Hanife olduğunu belirtir. Bektaşî tarikatına giren talip bir *ikrar* metni okumak zorundadır. İnanacağı esasları ve tâbi olacağı kuralları belirlediği bu metinde “...dinimiz din-i İslâm, kitabımız Kur’an,İmam-ı Cafer mezhebindenim...” cümleleri geçer. Bektaşîlere göre İmam Cafer Sadık, imam-ı kül idi. İmam Şâfi, İmam-ı Âzam, İmam-ı Mâlik onun talebeleriydi. Buna mukabil Hanefî mezhebinin hala yaşayan görüşlerinin bir kısmı İmam Cafer’indir (Sezgin:357).

Fi‘limiz şer‘-i Muhammed mesleğim râh-ı ‘Ali
Ehl-i sünnet milletinde mezhebim Ebû Hanîf

G.87/4

Hız.Hüseyin’in şehadeti ile sonuçlanan Kerbela vak’ası, meydana geldiği dönemden başlayarak günümüze kadar Müslümanlar arasında derin izler bırakmış ve Klâsik edebiyatımızda *Maktel-i Hüseyin* adı verilen bir türün doğmasına sebep olmuştur. Bu türde yazılan en şöhretli ve en güzel eserin Fuzuli’nin *Hadikat’üs-Süeda* adlı eseri olduğu konusunda bütün araştırmacılar hemfikirdirler (Güngör, 1987: LIII). Hamdi Baba, Kerbela vak’asına, Divan’ının bazı şiirlerinde bazen direkt bazen de telmih yoluyla yer verirken bu olaya sebebiyet verenler için çok sert ifadeler kullanmış ve duyduğu üzüntüsünü dile getirmiştir:

Ciger büryân olurdu Kerbelâ şekl-i belâsından
Muhabbet cânın içmiş teşne-diller macerâsından

G.116/1

N’olur ey dinsiz îmânsız hayâ kılsañdı ceddinden
İki ‘âlem münevverdir âniñ vech-i ziyâsından

Hazân ettiñ bâğ-ı zehrâyı insâf etmediñ aslâ
Ne yüz ile necât etdiñ âniñ cedd-i ‘alâsından

Söyündürdüñ risâlet hânedânında yanan şem‘i
Ne kendinden hicâb ettiñ ne havf ettiñ belâsından

‘Aliyy’ül-Mürtezânıñ nûr-ı çeşmin bî-ziyâ kıldıñ
Mürüvvet etmediñ aslâ ayırtđın bedeni serden

Melâmet zulmetin ta‘yîn-i beyt-i Mustafâ ettiñ
Zâlim olmuş havf yokdur cehenneminiñ cezâsından

‘Âşıkâne cân yakarlar sen de gel yak Hamdîyâ

Hep yakanlar oldu felâh ehl-i beytiñ çırâsından

Müseddes nazım şeklinde ve mersiye türünde yazılan aşağıdaki şiirde Hz. Hüseyin ve Hz. Hasan hakkındaki duygu ve düşüncelerini samimi bir dille ve lirik bir ifadeyle anlatır. Hz Hüseyin'nin Yezid tarafından şehit edilmesi, Bektaşî şairlerinin hemen hepsinde olduğu gibi Hamdi Baba'yı da derinden etkilemiştir.

Âl-i evlad-ı 'Ali oldu ayakda hâksâr
Ne 'aceb mahv olmamış görmüş bu hâli rûzgâr
La'net olsun ol Yezîd ibn-i Yezîde bî-şumâr
Zâlîme la'net edüp Hak Teâlâ yevm'ül-karâr
Âh Hüseyin-i teşne-dil oldu esîr-i gark-ı hûn
Vâh Hasan ibn-i 'Ali *innâ ileyhi râci'ûn*

Müs.114/I

Allah'ı inkar eden, dinsiz, imansız anlamına gelen *mülhid* ve Rafizî tarikatından olup Hz. Ebu Bekir ile Hz. Ömer'in halifeliğini kabul etmeyen, onlara dil uzatan anlamında kullanılan *Rafizî* tabirlerinin geçtiği aşağıdaki şiiri - kuvvetle muhtemeldir ki- Hamdi Baba, kendisini bu tür ithamlarla suçlayanlara bir cevap mahiyetinde kaleme almıştır. Zamanında, kendisine karşı kullanılan bu tür iddiaların gerçekleri yansıtmadığının bir delili olarak, yukarıda zikrettiğimiz Dört Halife hakkında söylediği şiirleri gösterebiliriz. Şiirlerinin tamamında da yer yer zahitler tarafından anlaşılammaktan şikayetçidir:

Sırrımız fehm etmeden 'âciz kalıp zâhid bizim
Râfizî mülhid deyüpdür halk içinde nâmımız
G.65/1

Kâf u nûnuñ mebde'i sırr-ı hakîkat bizdedir
Gecemiz Kadr ü Berâtdır gündüzü bayrâmımız

Nahnü akreb dersini almak dilersen gel berû
Fehm olunmaz sofî vü ahmaklara kelâmımız

Hamdülillâh biz harâbat içre sâkin olmuşuz
Dâimâ ehlü's-salâtız cândadır imânımız

Aşağıdaki şiirden anlaşıldığına göre kendisine karşı atılan iftiraları olgunlukla karşılar, bu tür suçlamaları yapanların gönüldeki hakikat özünü bilmediklerini, suretin siresini gizlediğini ama bu durumu onların anlayamadıklarını çünkü kendinin nefisle cihat halinde bulunduğunu belirtir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi ehl-i sünnetten olduğunu ve mezhebinin de Ebu Hanife olduğunu dile getirir:

Eyledik ikrâr-ı Hakkı bize yoktur aslâ havf
Attığı taş münkiriñ gelir bize safâ vü keyf
G.87/1

Bilmedi kim hâne-i dilde hakîkat özünü
Atmaz ol taş melâmet etmez ol kendüye hayf

Sîretimi setr eder dâ'im benim çün sûretim
Çün cihâdım nefstedir ma'nevi destimde seyf

Fi'limiz şer'-i Muhammed meslegim râh-ı 'Ali

Ehl-i sünnet milletinde mezhebim Ebû Hanîf

Biz harâbat ehliyiz kim sanma mülhid sen bizi
Hamdî çok râh-ı Hüdâda buldu gâyetde şerîf

Besmelesiz Kur'an okunmaz. Hacı Bektaşî-ı Veli, besmelenin yorumunu *Tefsir-i Besmele* (Şardağ, 1993:5) isimli eserinde izaha çalışmıştır. Bektaşî zümresine mensup olan Hamdi Baba, Divanı'nın birinci gazeline besmele ile başlamış ve daha sonraki beyitlerde Fatiha suresinin tamamını şiirine iktibas yoluyla almıştır.

Fehm ederseñ bâ-yi *bismillâh* rumûzın ibtidâ
Bil 'Aliniñ âlini hem olagör sen muktedâ

Şer'-i Ahmed râhına cân u gönülden ol süvâr
Pîşvâ-yi nâcidir hem evveli hem intihâ

Sin sa'âdet sırrını her dem açıp îmâ eder
Mim Muhammeddir ânuñçün enbiyâya reh-nümâ

Elf-i Allâh *lâm* ile *lâmı* dilerseñ *hâya* bak
Çünkü *Errahmân* olupdur *hâ* ile hep âşinâ

Gör ki *Errahîm* sıfâtın dâ'ima Hak remz eder
Bu sıfatdan ahsen-i takvîme kılmışdır devâ

Hâ ile üç mim gözünden hep cinân ırmakları
Halk edüp Allâh sıfât-ı Âdemi vermiş baña

Okudum *Elhamdülillâh* hem de *Rabb 'ül- 'âlemîn*
Çünkü *Rahmâni 'r-Rahîmiñ* sırrını dedim saña

Ol ki *yevmi 'd-dîn mâliki* soñra pişmân olma kim
Ğayri yok *ıyyâkena 'büd* illâ lâyıkdır Hüdâ

Her umûruñ yarım senüñ *ve ıyyâkenesta 'in*
Râh-ı *ihtinâ 's-sirate 'l-mustakimdir* Mustafâ

Şol *sırâtallezine en 'amte 'aleyhim* ey Çalab
Ol risâlet râhına kullara in'âmıñ revâ

Gayr 'il-magzûbi 'aleyhim hem *veladdâllînden*
Çün dalâletden esirge bizleri sen Rabbünâ

Yüz sürüp dergâhına *âmîn* diyerek Hamdî çok
Müstecâb eyle du'âsın eyleme red dâ'imâ

Sonuç olarak Hamdi Baba, bağlı olduğu Bektaşî düşünce sistemini -bazı Bektaşî şairlerinde görüldüğü üzere- aşırılığa kaçmadan ve İslâm'ın itikadî boyutunu haleldâr etmeden şiirlerinde işlemiş, diğer Bektaşî şairlerinde pek görülmeyen temel mezhep konularını şiirine konu etmiştir. Dört Halife hakkında söyledikleri, yaşadığı dönemdeki kendi zümresinin inanç felsesini ortaya koyması açısından dikkate şayandır. Mezhebinin Ebu

Hanefî olduğunu dile getirmesi de bir başka önemli noktadır. Hamdi Baba samimi inanışlı bir mutasavvıf olarak Alevî-Bektaşîliği, dinî esaslardan uzaklaşmamak kaydıyla ve İslâm inancıyla bir bütünlük arz eden bir tarzda bütünleştirici bir üslûpla dile getirmiştir.

Hamdi Baba'nın, altıncı kuşaktan kendisine kadar gelen Bostancı Camii imamlığı görevini, ölümüne kadar sürdürmesi de oldukça dikkat çekici bir durumu ortaya koymaktadır. Hamdi Baba, hayatı ve şiirleri itibariyle zümreleri birleştirmeye çalışan duyarlı bir tekke şeyhidir.

Divan'da hemen hemen her tekke şairinde görülen -kafiye ve aruz gibi-şekil ve üslûp eksikliği göze çarpmasına rağmen inandığı düşünceleri ortaya koymasındaki samimiyet ve halisâne duygular, bu kaygının arka plâna itilmesindeki izahı kolaylaştırmaktadır. Yukarıda anlattığımız özellikleri göz önüne alındığında son dönem Bektaşî edebiyatı içinde dikkate alınması gereken bir şahsiyet olduğu ortaya çıkmış ve denilebilir ki yazdığı şiirlerle daha sonraki dönemlerde kendi zümresinin bilimsel gözlerle anlaşılmasına tarihî tanıklık etmiştir.

Şiirlerinden Örnekler

Müs.

Şerî'at bagınıñ bunlar gülüdür
Tarikat dalınıñ hep sümbülüdür
Resûluñ ümmetiniñ ekmelidir
Bu çârı reddeden münkir delidir
Ebûbekir 'Ömer 'Osmân 'Alidir
Muhibb-i çâr-yârı mü'min velidir

Bu mahbûbı resûluñ çâr-ebrâr
Muvâfik Ahmede bu dinde her bâr
Hilâfet menba'ı reddetme zinhâr
Salâtı eyleyen bu dinde izhâr
Ebûbekir 'Ömer 'Osmân 'Alidir
Muhibb-i çâr-yârı mü'min velidir

Gerekdir mü'miniñ kalbinde tasdîk
Hilâfet yer yerin bunlara tahkîk
Münâfıkdır eden bu çârı tefrîk
Bunları sevmeyenler cümlesi zındîk
Ebûbekir 'Ömer 'Osmân 'Alidir
Muhibb-i çâr-yârı mü'min velidir

Hakîkatda bunlar hep bir vücûddur
Bu çârı bir bilen dâr'ül-halûddur
Eden tefrîk bunları hep hasûddur
Bu sırrı fehmeden ehl-i şuhûddur
Ebûbekir 'Ömer 'Osmân 'Alidir
Muhibb-i çâr-yârı mü'min velidir

Bu Hamdîniñ sözüne ehl-i îmân
Kabûl eden bulur hemrâh-ı 'irfân
Hakîkat gülşeninde bülbül-i cân
Hilâfet dürr-i gevher oldu ihsân
Ebûbekir 'Ömer 'Osmân 'Alidir
Muhibb-i çâr-yârı mü'min velidir

G.6

Ahsen-i takvîm sensiñ zât-ı mahbûb-ı Hüdâ
Küntü kenziñ mazharısıñ yâ Resûl-i kibriyâ

Mü'miniñ âyinesi *Taha ve Yâsîn* suretiñ
F'ertekib şânına münzel yâ Muhammed Mustafâ

Feyz alır dergâhıña her kim kılsa ser-fürû
Cümle mahlukâta olduñ sen imâm-ı reh-nümâ

Fâtıma ma'sûm olupdur hem Hatîce mahremiñ
Bahr-i zâtiñ gevheridir ma'den-i hayru'n-nisâ

'Âlemiñ cism ü cânı şehr-i 'ilmiñ bâbıdır
Mahzenisiñ *heletânıñ* yâ 'Aliyy'el-Mürtezâ

Hem şebîr ü şebperidir ol Hüseyin ile Hasan
'Aşk elinden oldular hep ya'ni âmâc-ı belâ

Sırr-ı sultân-ı velâyet oldu Zeyne'l-'Abidîn
Pîşvâdır ehl-i 'aşka Bâkır-ı bedrû'd-dücâ

Ca'feriñ emrini ikrâr ettiler ehlü'l-yakîn
Kâzım-ı Mûsâ Rızâdır şâh 'Ali Mûsâ Rızâ

Ol Takîdir bâ-Nakîdir şâh-ı sultânü't-tekâ
Zümre-i uşşâk ne kim var bu gürûha muktedâ

'Askeriyiz Mehdîniñ biz cân u serden geçmişiz
Ehl-i küfrüñ kâtilidir sahib-i sancak-livâ

Ser-fürû kıl râhına terk eyle varıñ Hamdiyâ
Hep gürûh-i nâciyiz çün bende-i 'Âl-i 'Abâ

G.142

Varlığın terk eyleyüp sultân olan añlar bizi
Cân u başdan soyunup 'uryân olan añlar bizi

Câhil ü nâdân ne bilsün ehl-i 'aşkın sırrını
Dehr-i dûni terk edüp abdâl olan añlar bizi

Nahv ü sarf mantık me'âni hâl-i 'aşkı añlamaz
Hem ledün sırrına (vâkıf) 'irfan olan añlar bizi

Gaflet-i dünyâ ile bî-hûş olanlar añlamaz
Tâ geceler subha dek giryân olan añlar bizi

Sırr-ı cismi bilmeyenler 'âlem-i hayvândadır
Özünü fehm eyleyüp şâdân olan añlar bizi

Zâhidâ huşyâr yürürken añlamazsıñ sen bizi
Cur‘a-i sâfi içüp mestân olan añlar bizi

Almayan dersin ‘arefden bilmediler Hamdiyâ
Sırr-ı vahdetde bugün handân olanlar añlar bizi

G.151

Düşdü âteş cânıma yandıkça yârim yan dedi
Bagrıma kâr eyleyince bu saña ihsân dedi

Bulmadım akrân içinde hâlimi ‘arz etmeye
Cân karâr etmez dedikçe yok saña akrân dedi

Kalmadı sabra kararım cânımı mahv eyledi
Derdimi sordum tabîbe yok saña dermân dedi

Kimseler duymaz benim hiç rûz u şeb feryâdımı
Gözlerimden döktüğüm yaş hep gören bârân dedi

Mahv-i dîdâr oldu cânım Hakka ta‘at kalmadı
Sordum ahvâlini ânîñ küllüeymün şann dedi

Vech üzre nakşını gördükde yâriñ cân gözü
Sırrile cânâ buyurdu âyet-i Kur‘ân dedi

El-emân yandım efendim hâlime rahm et dedim
Hamdiyâ terk-i vücûd et cânı ver kurbân dedi

KAYNAKLAR

AKSOY, Ömer Asım (1954), **Aydi Baba Divanı**, Gaziantep Desen Matb.

ATALAY, Besim, (1991), **Bektaşılık ve Edebiyatı**, Ant Yay. İstanbul.

BOLAY, S.Hayri, (2000), ‘Günümüz Türkiye’sinde Alevîliğin ve Bektaşılığın Başlıca Problemleri Üzerine Bir Deneme’, **Hacı Bektaş Araştırma Dergisi**, 13, Bahar 2000, s. 150

BİLGİN, Azmi (1995), ‘Tasavvuf ve Tekke Edebiyatı’, **İlmi Araştırmalar**, S.1, s.69.

BİLGİN, Azmi, ‘Tasavvufî Düşüncede Müsamaha ve Birlik Fikri’, **Erdem**, C.8, S.24, s.898

CUMBUR, Müjgan, ‘Klâsik Edebiyatımızda Ehl-i Beyt Sevgisi’, **Erdem**, C.8, S.24, s.954

ÇAVUŞOĞLU, Mehmet, (1986), Türk Şiiri Özel Sayısı, ‘Divan Şiiri’, **Türk Dili**, Sayı 415-416-417, s.7.

ÇOŞAN, Esad (1996), **Hacı Bektaş-ı Veli- Makalat**, Sadeleştiren, Hüseyin Özbay, Ankara

DARKOT Besim - Dağhoğlu, T.Hikmet ‘Ayıntab’, (1970), **M.E.B İslâm Ansiklopedisi**, C.II, 1970, s.64

DİLÇİN, Cem, (1997), **Örneklerle Türk Şiiri**, Ankara .

DİLÇİN, Cem, ‘Divan Şiirinde Gazel’, Divan Şiiri Özel Sayısı, **Türk Dili**, S.415-6-7., s.143.

DURU, N.Fazıl, (2002). ‘Gaziantep’li Bektaşî Bir Şair:Ender/Enderî’, **Hacı Bektaş Araştırma Dergisi** S.22, s.119-132.

Enderî Divanı, (tarihsiz ve baskısız)

ERDOĞAN, Kenan (1998), **Niyâzî-i Mısırî Divanı**, Akçağ, Ankara

ERÖZ, Mehmet, (1977), **Türkiye’de Alevîlik Bektaşılık**, İstanbul

- FIGLALI, Ethem Ruhi (1991), **Türkiye’de Alevilik Bektaşılık**, Selçuk Yay., İstanbul
- GÖLPINARLI, Abdülkadir (1992), **Alevî-Bektaşî Nefesleri**, İnkılap Kitabevi, İstanbul
- GÜÇYETMEZ, Cemil “M. Hamdi Baba”, (1962), **G.Antep Kültür Dergisi**, C.5, Sa. 53, s.5.
- GÜNER, Ahmet, (1986), **Tarikatlar**, İstanbul.
- GÜNGÖR, Şeyma, (1987), **Hadikatü’s-Süeda-Fuzuli**, K.T. Bakanlığı, Ankara
- GÜZEL, Abrurrahman (1989,. ‘Tekke Şiiri’, **Türk Dili Türk Şiir Özel Sayısı III** (Tekke Şiiri),TDK Yay. Ankara.
- GÜZELBEY, C.Cahit (1964, II. Baskı 1990), **G.Antep Evliyalari**, G.Antep
- H. Bektaş-ı Veli, (1993), **Tefsir-i Besmele**, Haz. Rüştü Şardağ, K.T. Bakanlığı, Ankara
- KARA, Mustafa, (1995), **Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi**, Dergah, İstanbul.
- KARAATA, Hüseyin Cemal (1996), **Hüsnüname**, Gaziantep
- KEKLİK, Nihat, (1996), **Türk İslâm Felsefesi Açısından Felsefenin İlkeleri**, Ankara
- KÖPRÜLÜ, Fuad, (1991), **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**, Ankara
- LEVENT, A.Sırrı, (1984), **Divan Edebiyatı**, Enderun, İstanbul
- NOYAN, Bedri, (1985), **Bektaşılık Alevilik Nedir**, Ankara
- OCAK, A.Yaşar “Bektaşılık”, **İslâm Ans.**, TDV., C.5, s.375.
- ONAY, A.Talat (1993), **Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar**, Akçağ, Ankara
- PAKALIN, M. Zeki (1992), **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü I.**
- SEZGİN, Abdülkadir, “İslâm Düşüncesinde Tarikat ve Bektaşî Tarikatı”**Erdem**, C.8, S.23.s.357
- SEZGİN, Abdülkadir, (1990), **Hacı Bektaş Veli ve Bektaşılık**, Sezgin Yay., İstanbul.
- ŞAHİNER, Necmettin, (1998), **Aydi Baba**, Gaziantep.
- ŞAHİNER, Necmettin, (1995), **Gaziantep’in Yok Edilen Camileri**, G.Antep
- TEMREN, Belkıs, (1995), **Bektaşiliğin Eğitsel ve Kültürel Boyutu**, Kültür Bak. Yay., Ankara
- TÜREER, Osman, (1988), **Türk Mutasavvıf ve Şairi Muhammed Nazmi**, Ankara
- ULUDAĞ, Süleyman, **İslâm Tasavvufu**, Pars Matb.,
- ULUDAĞ, Süleyman, (1991), **Tasavvuf Terimleri Sözlüğü**, İstanbul
- ÜLKEN, H.Ziya, (1995), **İslâm Düşüncesi**, İstanbul
- YAKAR, Halil İbrahim, (2000), ‘Gaziantep’li Divan Şairleri’, **Osmanlı Döneminde Gaziantep Sempozyumu**, G.Antep s.151
- YENER, Şakir Sabri, (1934), **Gaziantep Büyükleri**, G.Antep.
- YORULMAZ, Hüseyin, (1996), **Divan Edebiyatında Nabi Ekolü**, İstanbul
- YÖRÜKKAN, Y. Ziya, (1988), **Anadolu’da Alevîler ve Tahtacılar**, Ankara

DİPNOTLAR

* Dr., Gaziantep Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Elemanı.

* Dr., Gaziantep Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Elemanı.

¹ Tezkireler üzerine önemli araştırmaları bulunan Prof. Dr. Mustafa İSEN’in, Anadolu sahasında yazılmış 27 tezkireyi tarayarak meydana getirdiği bilimsel istatistiğe göre Osmanlı coğrafyasında şâir yetiştiren 211 yerleşim merkezi arasında Antep, yetiştirdiği 26 şâirle 11. sırada yer almaktadır (İsen, 1997: 64 v.d.). Son klâsik tezkire yazarı Fatim’den sonra yazılmış biyografi özelliği gösteren eserlerin ve mahalli kaynaklı çalışmaların incelenmesi; haklarında herhangi bir çalışma yapılmadığı için kayıtlara geçmeyen fakat yerli halkın özel

kütüphanelerindeki mecmua, cönk ve divanlarda adlarına rastlanan şâirlerin de eklenmesiyle bu sayı 106'ya ulaşmıştır (Yakar , 2000: 151-197).

² Alevî Dedelerinin her yıl kış mevsiminde talipleri görmeye, yani yolsuzları düşkün etmeye, düşkünleri kaldırmaya, suçluları yargılayıp tekrar yola almaya, suçsuzları tarikten geçirmeye gitmeleri geleneksel bir özellik taşır. (Yörükkan, 1988: 468); Diğer taraftan İlhâmî Baba, yine Antepli bir Divan şâiri olan Enderî'nin de şiire başlamasına vesile olmuştur. (Enderî, yty: 8; Duru, 2002: 119-132; Güzelbey, 1964: 169).

³ Hamdi Baba hakkındaki bu bilgileri bize nakleden torunu H. Cemal Karaata'ya teşekkür ederiz.

⁴ Baba kelimesinin kullanımı çok eskilere dayanmaktadır. İslamiyetin kabülünden sonra Fergana'da şeyhlere rastlanmaya başlanmış ve buradaki Türkler kendi şeyhlerine Bab yani Baba adını vermişlerdir. Diğer taraftan Bektâşîlerde Baba Postu denilen bir hizmet birimi de vardır. (Köprülü, 1991:18)

⁵Torunu Hüseyin Cemal Karaata Hamdi Baba hakkındaki bu anekdotu şöyle anlatmıştır: “Bir kadının sarhoş bir oğlu varmış. Her gece içer, eve gece yarılarında gelirmiş. “Kârafakı'ya gidelim de buna nefes etsin, içkiyi bıraktırsın.” diye götürüp tekkeye teslim etmişler. Tekkede sazlar çalınmıyor, ilahiler okunuyor, sohbetler sürüyor... Bunlar sarhoşun hoşuna gitmiş, tekkede yatıp kalkmaya başlamış ve oradan hiç bir yere ayrılmamış, eve de gitmemiş. Bir süre sonra “Oğlun nasıl oldu?” diye soranlara, kadın: “Bu defa da eve hiç gelmiyor, Kara Fakı'ya yazdırdık, anber (daha) beter azdırdık.” demiş.

⁶ Bizi böyle bir eserin varlığından haberdar eden Hasan Gökpınar'a ve Divanın incelenmesine müsaade ederek ilim alemine tanıtmamıza yardımcı olan H. Cemal Karaata'ya teşekkürü bir borç biliriz. H.Cemal Bey, zamanında rahmetli Hayri Yanıç'ın Latin harfleriyle kopya ettiği Divanı daktilo ettirerek fotokopi yoluyla çoğaltmış ve yakın çevresine dağıtmıştır. Biz de Divanı tekrar okuyup yanlışları düzelterek, metnin ilmî neşrini yayına hazırladık.

⁷ Yener (1934:117) Hamdi Baba'nın, çağdaşı Aydi Baba'yı (Aksoy, 1954; Şahiner, 1988) taklit ederek, eserini vücuda getirdiğini iddia etse de iki divanı da incelediğimiz için bu görüşü paylaşmadığımızı ifade etmek zorundayız

⁸ Hamdi Baba'nın şiirlerinden örnekler kısmına aldığımız “Anlar bizi” redifli gazelinde de Niyâzi Mısrî'nin tesirini görmek mümkündür. “Zât-ı Hakda mahrem-i 'irfân olan anlar bizi/ 'İlm-i sırda bahr-i bî-payân olan anlar bizi” (Erdoğan, 1998)

⁹ Hamdi Baba'nın, tarikattaki tasavvufi silsileyi anlattığı bir de risalesi vardır.

¹⁰ 1-Hz. Ali, 2-Hz. Hasan, 3-Hz. Hüseyin, 4-Ali Zeyn'el-Abidin, 5-Muhammet el-Bakır, 6-Cafer es-Sadık, 7-Musa el-Kazım, 8-Ali er-Rıza, 9-Muhammet et-Taki, 10-Ali en-Naki, 11-el-Hasan el- Askeri, 12-Muhammet el-Mehdi. (Fığlalı, 1991.:237; Gölpınarlı, 1992:46)

¹¹ Dört Halife'yi müstakil olarak anlattığı nefes türünde yazılmış şiiri örnekler kısmına alınmıştır.